

❖ **Mehmed Said Hatiboğlu**, *Kültürel Mirasımızı Tenkid Zarureti*, Otto Yayınları, Ankara, 2009, 168 s.

Meryem Genel*

İnsani değerlerin hızla değiştiği ve global bir düzenin hakim olduğu yirmi birinci yüzyılda İslâm dininin müntesipleri bir çok problemle karşı karşıyadır. Günümüz İslâm dünyasının sahip olduğu problemler ve onların çözüm yolları ile ilgili birçok eser yazılmış ve yazılmaya devam etmektedir. Bu eserlerden biri Mehmed Said Hatiboğlu'nun "Kültürel Mirasımızı Tenkid Zarureti" isimli eseridir. Bir pusula niteliğindeki bu eser, İslâm dünyasının arız olduğu problemler ve çözüm yolları noktasında Müslümanlara rehberlik etmektedir. Yazar, on dört asırlık oldukça zengin bir İslâm külliyyatının varlığına dikkat çekerek günümüz Müslüman kültürünün İslâm'la ne kadar kabil-i te'lif olduğunun tespiti için bu külliyyatın en iyi şekilde incelenmesi ve ilgili eserlerin tenkidi bir yaklaşımla değerlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Eser üç ana bölümden oluşmaktadır: Birinci bölüm (s.13-48) "Kültürel Mirasımızı Tenkid Zarureti", ikinci bölüm (s.49-84) "Büyük Âlimler Büyük Hatalar", üçüncü bölüm (s.95-148) "İslâm'ın Kadına Bakışı" adı altında ele alınmıştır. Her bölüm kendi içinde alt başlıklar halinde işlenmiştir. Birinci bölümde, "Fakihlerimizin İrk Anlayışı Üzerine" başlığı altında öncelikle ilk Müslümanların muhtelif kabile ve milletlerden müteşekkil olduğu, buna mukabil gerçek mümin olmanın nesebe bağlı bir imtiyaz olmayıp iman ve takvaya bağlı olduğu ayet, hadis ve sahabe hayatlarından örneklerle ortaya konmuştur. Yazara göre, risalet devrinden sonra halifeliğin (devlet başkanlığı) tek kabileye (Kureys'e) has kılınması, bunu takiben Emeviler döneminde halifeliğin saltanata dönüştürülmesiyle nesebin imtiyaz vesilesi olması sağlanmışır. Bu durumun neticesinde nesev ve

---

* Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Lisans Öğrencisi, meryem_genel@mynet.com

ırkçılık anlayışı İslâm toplumunda yaygınlaşmaya başlamış yani cahiliye adetlerine geri dönmüştür. Hâlbuki Allah'ın kitabında bir kimseyi nesebi sebebiyle öven veya kötüleyen tek bir ayet yoktur, Allah, bir kimseyi ancak iman ve takva cihetinden övmekte; kâfirlik, fasıklık ve asilik yönünden de yermektedir.

“Nikahta İrkî Kefâet” isimli başlıkta, cahiliye devrinde ırk ve nesebin nikahta önemli bir unsur olduğu, nesep ve ırk yönünden eşit olmayan insanların birbirleriyle evlenemedikleri örneklerle ortaya konmaktadır. İlgili örneklerden biri şudur: İran Kisrası, kendine bağlı olan Hire Arap meliki Nu'man'ın kız kardeşiyle evlenmek istediğinde, onun bu isteği geri çevrilmiş; Nu'man gelen elçiye bunun sebebinin şu cevabıyla anlatmaya çalışmıştır: “Acemle (Arap olmayanla) evlenmenin Araplar için ne derece haysiyet kırıcı bir düşüklük olduğunu bilirsin (s.20).” Fakat Hz. Peygamber'in risaletiyle birlikte nesebe ve ırka verilen değerlerin yerini nesep ve ırkta eşitlik prensibi almış, bu zihniyetin yıkılışına delalet eden pek çok evlilik yapılmıştır. Hz. Peygamber'in azadlı kölesi Zeyd b. Hârise'nin, Hz. Peygamber'in halası Umeyme'nin kızı Zeyneb bn. Cahş ile olan evliliği bu evliliklerden biridir. Yazar, ana fikir olarak Hz. Peygamber'in ümmetin terk edemediği cahiliye adetleri arasında hasep ve nesep ile övmeyi zikrettiğine dikkat çekmekte ve bu zihniyetin kuvvet kazanmasıyla, müteakip devirlerin fıkhi mesaili arasında yer bulduğunun da altını çizmektedir.

“Fıkıh Mezheplerinde Nesebin Yeri” isimli başlıkta, Emevi yöneticilerinin işledikleri zulümleri meşrulaştırmak için hadis imal ettikleri, bu hadislerin fıkıh kitaplarında yerlerini aldıkları ifade edilmiş ve bu bağlamda Serahsi'nin el-Mebcut'unda yer alan şu rivayet tenkide tabi tutulmuştur: “Kureyş (Arap kabilesi) kendi dalları arasında birbirine denktir. Arap ırkı kendi kabileleri arasında denktir. Mevalî (Gayr-i Arap Müslümanlar) de şahıs şahıs birbirine denktir.” Konuyla ilgili olarak fıkıh mezheplerinin nesep konusundaki görüşlerine yer veren yazara göre nesep kefaet aranacağını bildiren hiçbir sahih hadis yoktur. Ahirette ancak amele göre mükâfat verilecek, Allah nezdinde nesebi yakınlığın faydası olmayacaktır. Mezhep imamlarının mukallidi bazı âlimler, ağızlarda dolaşan birtakım rivayetleri doğru sanıp Kitap ve Sünnet ışığında değerlendirmeden nakletmişlerdir. Bu durum nesep konusunu keskinleştirmiş ve Müslümanlar arasında büyük tahribatlara neden olmuştur.

Birinci bölümün sonunda suyun temizliği konusu işlenmiştir. Burada, İmam Muhammed Şeybânî'nin (132-189/749-805) devletler hukuku sahasında yazılmış ilk eseri olarak görülen meşhur eseri *Siyer-i Kebîr*'inde yer alan bir rivayete yer verilmiş, bu rivayetin delil kabul edilerek suyun temizliği konusunda verilen hükmü ve bu hükmün yanlışlığı ortaya konmuştur. İlgili hüküm şöyledir: Bir şeyi temizlemek için kullanılan su temizdir, içilebilir ve onunla hamur yoğrulabilir. Fakat bu su temizleyici olmadığı için onunla abdest almak ve gusletmek caiz değildir. Yazara göre, bu yanlış hükme varılmasının sebepleri Peygamber sevgisi, o dönemlerde temiz ve pisin bilimsel olarak bilinme imkânının olmayışı, bu nedenle de müşahede ve geleneğe dayalı olarak sonuca ulaşılmış olmasıdır.

İkinci bölümde "Redd-i Şems Rivayeti ve Bir Zihniyetin Tahlili" isimli başlıkta, Yahudi kitaplarında yer alan bir kıssanın İslâm kültürünü nasıl tesiri altına aldığı, bu tesirle Şia âlimlerinin Hz. Ali için, Sünni âlimlerin de Hz. Peygamber için nasıl mucizevi kıssalar imal ettikleri konu edilmiştir. "Redd-i Şems" hadisi olarak bilinen, Hz. Ali'nin gecikmiş ikinci namazını kılabilmesi için Hz. Peygamber'in duasıyla, batmış olan güneşin tekrar görünüp ortalığı aydınlatması rivayeti, bazı âlimler tarafından kabul görürken bazı âlimler tarafından itibara layık görülmemiştir. Yazarın yapmış olduğu tahlile göre: "Bu rivayeti kabul edenler isnadının sağlam olduğu gerekçesiyle kabul etmişler, buna mukabil kabul etmeyenler de isnadının sağlam olmadığı gerekçesiyle kabul etmemişlerdir. Ne yazık ki, Sünni ve Şii hiç bir imamın zihnine 'acaba bu konuda matematik ve astronomi âlimlerimiz ne diyor' sorusu gelmiş değildir. Bu durum, "...pek çoğumuza arız olan zaafardan birisi olan, büyük tanıdığımız, imam, şeyh, allame, başkan, kurtarıcı olarak gördüğümüz kimseleri bir nevi yanlışlık zırhına bürüyerek, adeta onların her söz ve hareketinde birer hikmet arıyor olmanızdan kaynaklanmaktadır."

"İstismar" isimli başlığa, istismar kelimesinin sözlük anlamı ve günümüz Türkçesindeki manası incelenerek başlanmıştır. İstismar kelimesi günümüz Türkçesinde, bir şeyi veya bir şahsı kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak ve sömürmek anlamında kullanılmaktadır. Bu gayr-i ahlakî davranış türü, hususiyile Hz. Peygamber'in istismar edilmesine ve son derece zengin bir malzemenin oluşmasına neden olmuştur. Çünkü Kur'ân'a ayet ekleyemeyen zekâlar, dertlerinin ilacını istismar amacıyla Hz. Peygamber'e yönelmekte bulmuşlardır. Hz. Peygamber'in istismar edilişi en çok ırk, nesep, dil ve bölge konularında olmuştur. Hz. Peygamber Arap

diye Arap kavmi yceltimi; Peygamber'in nesebinden gelenlere "seyyid-arif" nvanlarıyla ayrıcalık tanınmış; Kur'ân ve Hz. Peygamber'in dili Arapça kutsallatırılmı; Peygamber'in hayatını geçirdiği topraklar seçkin bölge ilan edilmiştir. Yazara göre, Peygamber istismarcılığının mahsulleri ele alınıp tasviye edilmedikçe, evrensel İlm davetinin başarıya ulaşması mümkün değildir.

"Düzeltmeye Talib Bozuculuk" isimli başlıkta, geçmişte ve günümüzde siyasi, ekonomik, sosyal vb. sebepler neticesinde ortaya çıkan yanlış din uygulamaların düzeltilmesi adına yapılan yanlışlıklar ve bu yapılan yanlışların dine nasıl zarar verdiği konu edilmiştir. Bu bağlamda, Hüseyin Hilmi Işık'ın (1911-2001) *Seadet-i Ebediyye* adlı eseri incelenmiştir. İlgili kitapta yer alan "Necasette yaşayan kurtlar, bağırsak kurtları, meyve kurtları temizdir...Her insanın tükürüğü ve artığı temizdir..." vb. bazı ifadeler tenkide tabi tutulmuştur. Yazara göre bu ve benzeri bilgiler, binlerce sene önce yaamı Müslüman fakihlerin kendi hayat şartları ve ilmi seviyeleri ile sınırlı olan çözümlerdir. Demek oluyor ki imamlarını, eyhlerini yanılmaz kaynaklar olarak gören mutaassıpların gözünde Kur'ân ve Sünnet'in ilm tefsiri değil, bu yanılmaz (!) kaynakların tefsiridir takip edilmesi gereken...

"lim, Siyaset, Ahlak" isimli başlıkta, ilim-amel birlikteliğinin din ve toplumsal açıdan önemi konu edilmiştir. Risalet devrinde bu hususta hassas davranılmı fakat risalet devrinden uzaklaıldığıa bu hassasiyet ortadan kalkmıştır. Yazar, bu durumu el- Fudayl b. İyad'ın (.187/803) u sözleriyle özetlemektedir: "Bu Kur'ân, amel edilmek için nazil oldu; ne var ki, insanlar onun kiraatini amel haline getirdiler." Bu bölümde, toplumun denetim mekanizması olan *emr-i ma'ruf nehy-i münker* ilkesine de yer verilmiş ve bu Kur'ni emrin toplumun sadece muayyen bir sınıfını değil, kudreti nispetinde her Müslümanı bağladığı vurgulanmıştır. Yazara göre, bu Kur'ni emir İlm'in hedeflediği ilme ve ahlaka dayalı toplumun meydana gelebilmesi için gerekli olan, toplum fertlerinin birbirlerini denetim altında tutabilecekleri mekanizmanın oluşması açısından hayati öneme sahiptir.

nc bölümde "İlm'da Kadın Eğitiminin Doğuşu" isimli başlıkta, kadın olmadıkları için kreden Yahudi ve kadını erkek için yaratılmış bir mahlk olarak gören Hıristiyan zihniyetinin aksine, İlm'in kadına hak ettiği insani statüyü verdiği ifade edilmektedir. Hakkı olan statüye ka-

vuşan kadın bu sayede, takat ve iffetinin imkân verdiği ölçülerde toplumun hemen her sahasında hizmette bulunmuş, ihtiyacı olan konularda hizmet almıştır. Risalet devrinde İslâm'ı öğrenme öğretme konusunda erkek ve kadınlar adeta yarış halindeydiler. Şu hadis-i şerifle İslâm'ın kadına ve onun eğitimine verdiği önemin altı çizilmektedir: “Bir erkek, cariyesini güzelce terbiye eder, güzelce öğretimden (talimden) geçirir, sonra onu azad edip onunla evlenirse (ahirette) iki ecre nail olur.” Risalet devrinde hak ettiği statüye kavuşan kadın Hz. Osman'ın şehit edilmesini takip eden yıllarda kazandığı hakları kaybetmiştir. İslâm dünyasını saran siyasî buhran nedeniyle toplumun ahlakî yapısı bozulmuş, bu bozulan yapının düzeltilmesi için de kadın cemiyetten tecrit edilerek cehalete mahkum edilmiştir. Ne yazık ki, kadını cehalete mahkum eden bu tecrit işleminin başarıya ulaşması için, Hz. Peygamber'e şu sözleri söyletmekten çekinilmemiştir: “Kadınlarınızı ğurfelerde (yollara nazır odalarda) oturtmayın; onlara kitabeti, yazı yazmayı da öğretmeyin.” (Hâkim-i Tirmizî, Nevâdiru'l-Usûl, s.270-271.)

“İslâm'ın Kadına Bakışı” isimli başlıkta, kadının sadece çocuk doğurmak ve emzirmek için yaratılmadığı, erkeklerin sahip oldukları haklara onların da sahip oldukları, İslâmî zihniyetinde bunu desteklediği konu edilmiştir. Yazar, kadını sadece doğuran ve emziren bir varlık olarak gören zihniyetin yanlışlığını ve sonuçlarını İbn Rüşd'ün şu sözleriyle ifade etmektedir: “...Güya kadın yalnız çocuk doğurmak ve emzirmek için yaratılmıştır! Kadınlarımıza yüklettiğimiz bu hizmetkârlık onların akli melekelerini bitiriyor. Bundan nâşi, içimizde faziletli, şanlı kadınlar bulunmuyor. Hayatları, nebatat hayatı gibi geçiyor. Kocalarına bar (yük) oluyorlar...” Kur'ân'daki emir ve nehiylerin insan odaklı olması İslâm'ın kadın-erkek ayrımı gözetmediğinin ve Allah katında her iki cinsin de eşit olduğunun bir göstergesidir. Hz. Peygamber'in erkeklerden aldığı gibi kadınlardan bey'at almış olması da İslâm'da kadın ve erkeğin eşit siyasal haklara sahip olduğunu gösteren tarihi bir vakiadır. Yazar ayrıca Cemel Vakası'nda (656) Hz. Aişe'nin isminin geçiyor olmasını, kadın ve erkeğin aynı siyasal haklara sahip olduğunun bir göstergesi olarak yorumlamaktadır.

“Kadına Dinin Verdiğini Fazla Bulanlar” isimli başlıkta, Batı'nın ancak Fransız ihtilaliyle (1789-1799) kadına tanıdığı hak ve değeri, İslâm'ın on iki asır öncesinde tanıdığı, fakat risalet devrinden sonra yaşanan fitne olayları neticesinde kadınları korumak adına haklarının cehaletten me-

det ummak suretiyle nasıl ellerinden alındığı konu edilmiştir. Kadına dinin verdiğini fazla bulanlar, Hz. Peygamber'i konuşturmş ve kadının aklının eksik dolayısıyla sözüne muhalefetin zorunlu olduğunu, onlara okuma-yazmanın öğretilmemesi gerektiğini ifade eden rivayetleri imal etmişlerdir. Yazar, bu ilgili rivayetleri tenkide tabi tutmakta ve bu gibi rivayetlerin İslâm'ın önemli esaslarından biri olan, ictima-i adalet prensibiyle örtüşmediğinin altını çizmektedir.

Son olarak "Kültürel Mirasımız Üzerine Mehmed Said Hatiboğlu ile Söyleşi" isimli başlıkta, İslâm kültürüyle yoğrulmuş bir hayatın yola çıkış hikayesini, yürünen bu yolda yıllara meydan okuyan bir azmin mütevazi takdimini, son nefese kadar yürümeye devam edilecek olan bu yolda elde edilen bilgi birikiminin, İslâm dünyasının geleceği için hayati önem taşıyan tespitlerini okuyacaksınız. İlgili tespitlerden birini yazar şöyle ifade etmektedir: "Bizim bütün derdimiz, kolektif bir İslâm kültürünü ortaya çıkarabilecek ve İslâm'ı yüksek seviyede temsil edecek adamlar yetiştirmektir. Eğer İslâm, bütünüyle bir kültür dünyası, bir kültür manzumesi ise bunu her çeşidiyle bilen otoriteler yetiştirmedikçe, İslâm budur demek mümkün olmuyor. Bu mümkün olmayınca, İslâm dünyasında ne kadar adam varsa o kadar İslâm anlayışı ortaya çıkıyor. Sonuç olarak da global İslâm anlayışı oluşmıyor."

Kültürel Mirasımızı Tenkid Zarureti isimli kitap, her seviyeden insanın okuyup istifade edebileceği türden bir eserdir. Kullanılan dilin sade ve anlaşılır oluşu, ayet ve hadislerin Arapça metinleriyle birlikte veril-işi, zengin kaynakçası eserin diğer önemli özellikleridir. Bu çalışmanın, kültürel mirasımızı ilmi tenkide tabi tutmanın öneminin herkes tarafından hakıyla idrak edilebilmesi için okunması gerekmektedir. Zira tenkidi unutan zihinler hakikate varmaktan vazgeçmişler demektir!